

BÀI 8

CHIẾC LÁ CUỐI CÙNG

(Trích)

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

I – MỤC TIÊU CẦN ĐẠT

Trên cơ sở mấy trang văn bản trích phần kết thúc tác phẩm *Chiếc lá cuối cùng*, giúp HS khám phá vài nét cơ bản nghệ thuật truyện ngắn của nhà văn Mĩ O Hen-ri, rung động trước cái hay cái đẹp và lòng cảm thông của tác giả đối với những nỗi bất hạnh của người nghèo.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Văn bản *Chiếc lá cuối cùng* chỉ là đoạn trích thuộc phần cuối truyện ngắn *Chiếc lá cuối cùng* của nhà văn Mĩ chuyên viết truyện ngắn O Hen-ri. Không thể giảng bài này hoàn toàn tách rời chẳng đả động gì đến truyện *Chiếc lá cuối cùng* và O Hen-ri. Nhưng cũng sẽ sai lầm nếu sa đà vào O Hen-ri và truyện ngắn *Chiếc lá cuối cùng* mà quên mất mục tiêu trước mắt là văn bản in trong SGK.

2. Chúng tôi cung cấp thêm tư liệu về tác giả chỉ để GV tham khảo.

O Hen-ri là nhà văn Mĩ sinh năm 1862 và mất năm 1910. Cha ông là thầy thuốc ; mẹ ông qua đời khi ông mới lên ba. Thuở nhỏ, ông không được học hành nhiều ; năm 15 tuổi đã phải thôi học đến làm việc tại một hiệu thuốc của chú ruột ; sau đó còn phải làm nhiều nghề khác để kiếm ăn như nhân viên kế toán, vẽ tranh, thủ quỹ ngân hàng. O Hen-ri là một nhà văn chuyên viết truyện ngắn và sáng tác rất nhiều. Có những năm số lượng các truyện ngắn ông sáng tác lên rất cao : 65 truyện năm 1904, 50 truyện năm 1905... Các truyện ngắn của ông lần lượt in thành từng tập trong thời gian ông còn sống và sau khi ông đã qua đời. Có thể kể các tập : *Bắp cải và vua chúa* (1904), *Bốn triệu* (1906), *Trung tâm miền Tây* (1907), *Tiếng nói của thành phố* (1908), *Những sự lựa chọn* (1909). Truyện của ông phong phú, đa dạng về đề tài, nhưng phần lớn hướng vào cuộc sống nghèo khổ, bất hạnh của người dân Mĩ. Một số truyện mang ý nghĩa phê phán xã hội rõ rệt. Về nghệ thuật, truyện ngắn của ông thường được tổ chức xoay quanh một cốt truyện dàn dựng chu đáo với tình tiết được sắp xếp khéo léo, lời cuốn sự hứng

thú của bạn đọc. Ông thường sử dụng kiểu đảo ngược tình huống hai lần một cách đột ngột, bất ngờ. Nhiều nhân vật của ông vừa rất thực mà cũng vừa mơ hồ, phảng phất như trong giấc mơ. Nhiều truyện đã để lại cho độc giả ấn tượng sâu sắc như : *Căn gác xếp*, *Cái cửa xanh*, *Tên cánh sát và gã lang thang*, *Chiếc lá cuối cùng*, *Quà tặng của các đạo sĩ*, *Khi người ta yêu*, *Sương mù ở Xen-tôn*.

III – TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC CÁC HOẠT ĐỘNG DẠY – HỌC

Hoạt động 1. Giới thiệu bài.

a) Sau vài lời đưa HS đến với nước Mĩ, chuyển sang giới thiệu đôi nét về nhà văn O Hen-ri, tóm tắt truyện ngắn *Chiếc lá cuối cùng* và xác định vị trí đoạn trích.

b) Phần giới thiệu về nhà văn chỉ nên cung cấp cho HS như ở chú thích (★) trong SGK.

c) Phần tóm tắt truyện ngắn *Chiếc lá cuối cùng* là cần thiết nhưng cũng chỉ nên dành khoảng 5 hoặc 6 phút, HS không cần ghi chép ; hơn nữa phần cuối của truyện đã có ở văn bản rồi.

Câu chuyện được đặt vào bối cảnh một ngôi nhà ba tầng tồi tàn với những căn phòng cho thuê giá rẻ trong một khu phố nhỏ ở phía Tây công viên Oa-sinh-tôn. Thời điểm sự việc xảy ra được xác định là tháng Mười một, khi gió lạnh mùa đông tràn về. Hai nữ họa sĩ trẻ và nghèo là Xiu và Giôn-xi đến thuê chung một căn phòng trên tầng thượng ngôi nhà. Cụ Bơ-men cũng là một họa sĩ nghèo sống ở tầng dưới cùng. Ngoài ba nhân vật ấy, trong truyện còn có một nhân vật phụ là bác sĩ, không được nhà văn đặt tên. Giôn-xi bị bệnh sưng phổi. Phần vì bệnh nặng, phần vì nghèo không có tiền thuốc thang, cô không thiết sống nữa, mặc cho Xiu chăm sóc, động viên. Giôn-xi cứ nằm quay ra ngoài cửa sổ, nhìn những chiếc lá rụng dần từng chiếc một trên cây thường xuân leo bám vào tường gạch phía trước mặt. Mỗi lần có chiếc lá rơi, cô lại đếm số lá còn lại và chờ khi nào chiếc lá cuối cùng rụng nốt thì cô cũng buông xuôi lìa đời. Trước khi trời tối, Giôn-xi đếm thấy còn lại bốn chiếc lá. Cụ Bơ-men nghe Xiu kể, rất bực mình vì trên đời này lại có những người ngớ ngẩn muốn chết chỉ vì một cây dây leo chết tiệt nào đó rụng hết lá. Rồi cụ Bơ-men và Xiu lên trên gác... Tiếp nối là phần cuối của truyện được trích trong SGK.

Hoạt động 2. Hướng dẫn đọc văn bản và tìm hiểu chú thích.

Lưu ý đọc kĩ các chú thích 2, 3, 4, 6 và 7.

Hoạt động 3. Hướng dẫn đọc – hiểu văn bản.

1. Đây là bước thực hiện trên lớp của thầy và trò nhằm giúp HS phân tích nhân vật cụ Bơ-men trong bài, ứng với câu 1 *Đọc – hiểu văn bản ở SGK*. GV có thể ghi đề mục là *Kiệt tác của Bơ-men*.

a) Gọi lại vài nét khắc hoạ nhân vật cụ Bơ-men, một hoạ sĩ đã ngoài 60 tuổi, râu xồm, kiếm ăn bằng cách ngồi làm mẫu vẽ cho các hoạ sĩ trẻ. Cụ mơ ước vẽ một kiệt tác, nhưng đã bốn chục năm nay vẫn chưa thực hiện được.

– Trong bài, ở phần đầu chỉ có vài chi tiết liên quan đến cụ Bơ-men. Đáng lưu ý nhất là mấy câu ngắn : "Sang đến nơi, họ (nghĩa là cả Xiu và cụ Bơ-men) sợ sệt ngó ra ngoài cửa sổ, nhìn cây thường xuân. Rồi họ nhìn nhau một lát, chẳng nói năng gì". Thái độ "sợ sệt" của cụ khi nhìn thấy những chiếc lá theo nhau rụng (lúc này có lẽ trên cây chỉ còn một hai chiếc) nói lên tấm lòng thương yêu, lo lắng cho số mệnh của Giôn-xi. Cụ Bơ-men và Xiu nhìn nhau chẳng nói năng gì, nhưng có lẽ trong thâm tâm cụ đang nghĩ đến cách vẽ chiếc lá cuối cùng để cứu sống Giôn-xi, điều này ta được biết ở cuối truyện qua lời kể của Xiu.

– Cụ thật cao thượng, quên mình vì người khác, lại cứ lẳng lặng mà làm, không hé răng cho ngay cả Xiu biết ý định của mình.

b) HS có thể trao đổi ý kiến tại sao người kể chuyện bỏ qua không nói đến việc cụ vẽ chiếc lá trong đêm mưa tuyết ra sao mà đợi đến những dòng cuối cùng của truyện mới cho bạn đọc biết qua lời kể lại của Xiu : Có thể mới tạo được bất ngờ cho Giôn-xi và gây hứng thú bất ngờ cho cả bạn đọc chúng ta.

c) Chiếc lá cụ vẽ đúng là một kiệt tác. Trước hết vì lá vẽ rất giống (cuống lá, rìa lá răng cưa, màu sắc ra sao), khiến Giôn-xi tưởng đấy là chiếc lá thật. Tuy nhiên, ngày nay người ta không quan niệm cứ vẽ thật giống, như chụp ảnh, là được một bức tranh kiệt tác. Chiếc lá cụ Bơ-men vẽ trên tường trong đêm mưa tuyết thật sự là một kiệt tác, vì nó đem lại sự sống cho Giôn-xi. Chiếc lá không phải chỉ được vẽ bằng bút lông, bột màu, mà bằng cả tình thương bao la và lòng hi sinh cao thượng.

2. Đây là bước thầy và trò tập trung phân tích nhân vật Xiu trong bài, ứng với câu 2 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK. Chúng ta có thể ghi đề mục là *Tình thương yêu của Xiu*.

a) Tình thương yêu của Xiu đối với Giôn-xi biểu hiện ở nỗi lo sợ của Xiu khi nhìn vài chiếc lá thường xuân ít ỏi còn bám lại trên tường (dẫn chứng) ; ở nỗi lo

sợ của Xiu mình sẽ ra sao nếu Giôn-xi chết đi (dẫn chứng) và ở sự động viên, chăm sóc của Xiu đối với người bệnh (dẫn chứng).

– Xiu không hề được cụ Bơ-men cho biết ý định của cụ là sẽ bắt chấp nguy hiểm, vẽ chiếc lá vào đúng chỗ chiếc lá cuối cùng rụng nốt trong đêm. Bằng chứng là khi Giôn-xi bảo kéo màn lên, cô "làm theo một cách chán nản", sau đó còn "cúi khuôn mặt hốc hác" xuống người bệnh và nói lời nã nuột (dẫn chứng).

– Có thể nói chính Xiu cũng ngạc nhiên không ngờ chiếc lá cuối cùng còn dai dẳng bám trên cành như thế sau cả một đêm mưa gió phũ phàng, không biết đấy chỉ là chiếc lá vẽ và tâm trạng nặng nề đeo đẳng Xiu cho tới khi cô biết sự thật. Câu "Nhưng, ô kìa ! Sau trận mưa vùi dập..." không chỉ diễn tả nỗi ngạc nhiên của Giôn-xi, mà của cả Xiu, HS có thể thảo luận Xiu biết rõ sự thật vào lúc nào và tại sao cô bình tĩnh khi lần thứ hai Giôn-xi bảo kéo màn lên.

b) Nếu Xiu được biết trước ý định của cụ Bơ-men, thì truyện sẽ kém hay đi vì Xiu không bị bất ngờ và chúng ta không được thưởng thức cả đoạn văn nói lên tâm trạng lo lắng thấm đượm tình người của cô.

3. Đây là bước thầy và trò thực hiện trên lớp hướng vào nhân vật Giôn-xi trong bài, ứng với câu 3 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK. Chúng ta có thể lấy đề mục là *Diễn biến tâm trạng của Giôn-xi*.

a) Người đọc có tâm trạng căng thẳng, hồi hộp khi hai lần Giôn-xi bảo Xiu kéo màn lên. Tối hôm trước còn một chiếc lá ; nếu sau một đêm, bây giờ rụng hết thì Giôn-xi sẽ ra sao ? Một ngày đêm nữa trôi qua ; làm sao chiếc lá cuối cùng ấy còn trụ lại được ! Đối với Xiu thì tâm trạng lo lắng chỉ diễn ra ở lần kéo màn đầu tiên, vì ngày hôm đó chắc cô phải biết chuyện cụ Bơ-men làm gì trong đêm mưa tuyết. Còn đối với Giôn-xi, chắc cả hai lần bảo kéo màn lên, cô lạnh lùng, thản nhiên chờ đón cái chết khi chẳng còn thấy chiếc lá nào bám trên bức tường gạch.

b) Nguyên nhân sâu xa quyết định tâm trạng hồi sinh của Giôn-xi là sự gan góc của chiếc lá (cô không biết đấy là chiếc lá vẽ), chống chọi kiên cường với thiên nhiên khắc nghiệt, bám lấy cuộc sống, trái ngược với nghị lực yếu đuối, buông xuôi muốn chết của mình.

c) Nhà văn kết thúc truyện bằng lời kể của Xiu là vừa đủ, không cần để Giôn-xi phản ứng gì thêm. Như vậy truyện sẽ có dư âm, để lại trong lòng người đọc nhiều suy nghĩ và những dự đoán. Truyện sẽ kém hay nếu nhà văn cho chúng ta biết cụ thể Giôn-xi nghĩ gì, nói gì, có hành động gì khi nghe Xiu kể lại cái chết và việc làm cao cả của cụ Bơ-men.

4. Đây là bước chúng ta giúp HS khám phá nghệ thuật đảo ngược tình huống hai lần, tương ứng với câu 4 *Đọc – hiểu văn bản* trong SGK. Chúng ta có thể lấy đề mục là *Đảo ngược tình huống hai lần*.

a) Từ đầu văn bản này nói riêng cũng như từ đầu truyện *Chiếc lá cuối cùng* nói chung, Giôn-xi cứ như ngày càng tiến dần đến cái chết, khiến độc giả thương cảm, lo lắng. Nhưng tình huống bỗng đảo ngược vào lúc truyện gần kết thúc, Giôn-xi trở lại với lòng yêu đời, bệnh tình thoát cơn nguy hiểm, và độc giả thở phào, trút được gánh nặng lo âu. Đó là một lần đảo ngược tình huống, chẳng những làm cho các nhân vật trong truyện bất ngờ mà độc giả cũng bất ngờ.

Cụ Bơ-men đang khoẻ mạnh như vậy, chẳng ai ngờ đến cái chết của cụ được thông báo cũng vào lúc truyện gần kết thúc. Đó là lại thêm một lần đảo ngược tình huống, khiến nhân vật trong truyện bất ngờ mà độc giả cũng bất ngờ.

b) Hai lần đảo ngược tình huống trái chiều nhau (tưởng không tránh khỏi cái chết lại sống ; đang khoẻ mạnh lại chết) và đều liên quan đến bệnh sưng phổi và chiếc lá cuối cùng (Giôn-xi bị bệnh sưng phổi và gần cuộc sống của cô với chiếc lá cuối cùng ; cụ Bơ-men vẽ chiếc lá cuối cùng trong đêm mưa tuyết, do đó chết vì bệnh sưng phổi). Nghệ thuật đảo ngược tình huống hai lần gây hứng thú cho chúng ta khi đọc truyện này.

5. Tổng kết : Theo gợi ý ở bài 1.